

פרשת וישב – "וירד יהודה", "ויוסף הורד מצרימה"

(תחת המקורות נמצא תמלול של השיעור)

א.בראשית פרק לח

- (א) ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה:
- (ב) וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה:
- (ג) ויהר ותלד בן ויקרא את שמו ער:
- (ד) ויהר עוד ותלד בן ויקרא את שמו אונן:
- (ה) ותסף עוד ותלד בן ויקרא את שמו שלה ויהי בכזיב בלדתה אתו:
- (ו) ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר:
- (ז) ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יקוק וימתהו יקוק:
- (ח) ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אתה והקם זרע לאחייך:
- (ט) וידע אונן כי לא לו יהי הזרע והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו:
- (י) וירע בעיני יקוק אשר עשה וימת גם אתו:

ב. בראשית פרק לט

- (א) ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה:
- (ב) ויהי יקוק את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי:
- (ג) וירא אדניו כי יקוק אתו וכל אשר עשה יקוק מצליח בידו:

ג. ספורנו בראשית פרק לח פסוק א

(א) ויהי בעת ההיא. באותו הזמן שנמכר יוסף למצרים בסבת עצת יהודה שאמר למכרו ולא אמר להשיבו ושכל את אביו חל על יהודה פרי מעליו והוליד שני בני מות ונשאר שכול משניהם:

ד. בראשית פרק לז

- (א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען:
- (ב) אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם:
- (ג) וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים:
- (ד) ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם:
- (ה) ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו:
- (ו) ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי:
- (ז) והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין. לאלמתי:
- (ח) ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנא אתו על חלמתי ועל דבריו:

ה. בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פד אות ו

א"ר שמואל בר נחמן אלה תולדות יעקב יוסף לא היה צריך קרא למימר כן אלא אלה תולדות יעקב ראובן, אלא מה ת"ל יוסף אלא שכל מה שאירע לזה אירע לזה, מה זה נולד מהול אף זה נולד מהול, מה זה אמו עקרה אף זה אמו עקרה, מה זה אמו ילדה שנים אף זה אמו ילדה שנים, מה זה בכור אף זה בכור, מה זה נתקשה אמו בלידה אף זה נתקשה אמו בשעת לידה, מה זה אחיו שונא אותו אף זה אחיו שונאים אותו, מה זה אחיו בקש להרגו אף זה בקשו אחיו להרגו, מה זה רועה אף זה רועה, זה נשטם וזה נשטם, זה נגנב שתי פעמים וזה נגנב שתי פעמים, זה נתברך בעושר וזה נתברך בעושר, זה יצא לחוצה לארץ וזה יצא לחוצה לארץ, זה נשא אשה מחוצה לארץ וזה נשא אשה מחוצה לארץ, זה הוליד בנים בחוצה לארץ וזה הוליד בנים בחוצה לארץ, זה ליווה מלאכים וזה ליווה מלאכים, זה נתגדל ע"י חלום וזה נתגדל ע"י חלום, זה נתברך בית חמיו בשבילו וזה נתברך בית חמיו בשבילו, זה ירד למצרים וזה ירד למצרים, זה כלה את הרעב וזה כלה את הרעב, זה משיבוע וזה משיבוע, זה מצוה וזה מצוה, זה מת במצרים וזה מת במצרים, זה נחנט וזה נחנט, זה העלו עצמותיו וזה העלו עצמותיו.

ו. בראשית פרק לז

(כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי:

רש"י בראשית פרק לז פסוק כה

(כה) כאשר ילדה רחל את יוסף - משנולד שטנו של עשו, שנאמר (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב:

ז. ספורנו בראשית פרק לז

היה רועה את אחיו בצאן. היה מנהיג ומורה אותם במלאכת מרעה הצאן: והוא נער. ומפני נערותו חטא להביא דבת אחיו כי לא נסה ולא התבונן לאחרית דבר אף על פי שהיה אז משכיל מאד ושהיה אחר כך מורה לזקני הדור כאמרו זקניו יחכם וזה כאמרם ז"ל (תהלים קה, כב) ולא בדדדקי עצה (שבת פט ב): ויבא יוסף את דבתם רעה. באמרו לאביו שאחיו היו טועים ומפסידים בבלי דעת כראוי במלאכת המקנה שהיתה אז עקר השתדלותם בקניית עושר ונכסים:

(ג) ועשה לו כתונת פסים. לאות שיהיה הוא המנהיג בבית ובשדה. כענין והלבשתי כתנתך (ישעיהו כב, כא) וכאמרם ז"ל בגדול אחי כי היכי דלשתמען מיליה (בבא קמא יא ב):

(ד) ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם. ובזה טעה יעקב לשנות לבן בין הבנים בענין שיכירו אחיו את האהבה אשר בלבו (שבת פרק במה מדליקין):

ולא יכלו דברו לשלום. אף על פי שהיו צריכין לדבר עמו בענין הנהגת הבית ומרעה הצאן בהיותו מנהיג במצות אביו לא יכלו לדבר עמו לשלום ורעות כמנהג האחים:

שמואל ב פרק יג

(יח) ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן. בנות המלך הבתולות מעילים ויצא אותה משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה:

ח. בראשית פרק לז

(יב) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם:

ט. רש"י בראשית פרק לז פסוק יב

(יב) לרעות את צאן - נקוד על את, שלא הלכו אלא לרעות את עצמן:

י. בראשית פרק לז

(יז) ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן:

(יח) ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו:

(יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלצה בא:

(כ) ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד הברות ואמרנו סיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתיו:

(כא) וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נפנו נפש:

(כב) ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם

להשיבו אל אביו:

(כג) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו:

(כד) ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים:

(כה) וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ושמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד

מצרמה:

(כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו:

(כז) לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמענו אחיו:

יא. ספורנו בראשית פרק לז

(יח) ויתנכלו אותו להמיתו. הנה לשון נכל יורה על המצאה להרע כמו אשר נכלו לכם (במדבר כה, יח). אמר שחשבו את יוסף

בלבם נוכל להמית ושבא אליהם לא לדרוש שלומם אלא למצוא עליהם עלילה או להחטיאם כדי שיקללם אביהם או יענישם האל

יתברך וישאר הוא לבדו ברוך מבנים ולשון התפעל יורה על ציור הדבר בנפש כמו אתה מתנקש בנפשי (ש"א כח, ט) מצייר

בלבך מוקש על נפשי ולשון להמיתו שימית הוא את אחיו כמו לעשותכם אותם (דברים ד, יד) לעברך בברית (שם כט, יא).

ובזה הודיע מה היה למו בהיות כלם צדיקים גמורים עד שהיו שמותם לפני ה' לזכרון איך נועדו לב יחדו להרוג את אחיהם או

למכרו ולא נחמו על הרעה כי גם כשאמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו לא אמרו שתהיה אשמתם על מכירתו או מיתתו אלא על

אכזריותם בהתחננו. והנה הגיד הכתוב כי ציירו בלבם וחשבו את יוסף לנוכל ומתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה או בעולם

הבא או בשניהם והתורה אמרה הבא להרגך כו' (סנהדרין עב א):

(כה) וישבו לאכל לחם. שלא היה כל זה בעיניהם תקלה או מכשול שימנעם מלקבוע סעודתם כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם

כשאירעה תקלה על ידם כמו שעשו ישראל אחר שהרגו את שבט בנימין כאמרו וישבו עד הערב לפני האלהים וישאו קולם ויבכו

בכי גדול ויאמרו למה ה' אלהי ישראל היתה זאת בישראל כו' (שופטים כא, ב - ג). וכן דריוש כשהשליך את דניאל בגוב אריות

דכתיב ובת טות ודחון לא הנעל קדמוהי (דניאל ו, יט). וזה קרה להם מפני שחשבו את יוסף לרודף שכל הקודם להרגו זכה

כשאין דרך להציל הנרדף בזולת זה:

(כו) מה בצע. מה תועלת. כי אמנם הנקמה תכין לאחד משתים אם נשלם לעושי הרע והנה בזה כי נהרג את אחינו נשלם רעה

גם לעצמנו כי יכאב לבנו על מיתתו ועל אכזריותנו נגדו. ואם להפחיד את הנשארם שישמעו ויראו מלהזיק אותנו. הנה גם זה

המין מהתועלת לא נשיג כי נעלים את מיתתו:

וכסינו את דמו. בשביל כבודנו ובשביל יראת אבינו:

(כז) לכו ונמכרנו. ונשלם לו מדה כנגד מדה שיהיה עבד תמורת מה שחשב להשתרר עליו:

יב. רש"י בראשית פרק לז פסוק כ

(כ) ונראה מה יהיו חלומותיו - אמר ר' יצחק מקרא זה אומר דרשני, רוח הקודש אומרת כן. הם אומרים נהרגהו, והכתוב מסיים

ונראה מה יהיו חלומותיו, נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי. ואי אפשר שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו מכיון שיהרגוהו

בטלו חלומותיו:

יג. רמב"ן בראשית פרק לז

וסיפר הכתוב כי היה ריק ואין בו מים, שאם היה בו מים לא יטביעו אותו שכבר נמנעו משפוך דמו:

וכתב רש"י ממשמע שנאמר והבור ריק, אינני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים

יש בו, לשון רש"י מדברי רבותינו (שבת כב א). ואם כן היו נחשים ועקרבים בחורי הבור, או שהיה עמוק ולא ידעו בהם, שאילו

היו רואים אותם ולא יזיקו ליוסף היה הדבר ברור להם שנעשה לו נס גדול ושהוא צדיק גמור, וידעו כי זכותו תצילנו מכל רע, ואיך

יגעו במשיח השם אשר הוא חפץ בו ומצילו, וכענין שנאמר (דניאל ו כג) אלהי שלח מלאכה וסגר פום אריותא ולא חבלוני כל קבל

די קדמוהי זכו השתכחת לי. אבל הם לא ידעו בדבר:

יד. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב - כב עמוד א

אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה

וכמבוי. ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב +בראשית לז+ והבור רק אין בו מים. ממשמע

שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.

טו. בראשית פרק לח

(כד) ויהי קמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר פלתיך וגם הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף:

(כה) הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הרה למי החתמת והפתילים והמטה

האלה:

(כו) ויפר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על פן לא נתתיך לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה:

טז. בראשית רבה (וילנא) פרשת וישב פרשה פה אות יא

והיא שלחה אל חמיה לאמר וגו', בקש לכפור אמרה ליה הכר נא את בוראך שלך ושל בוראך הן, הכר נא למי החותמת, א"ר יוחנן אמר לו הקדוש ברוך הוא ליהודה אתה אמרת לאביך הכר נא חייך שתמר אומרת לך הכר נא.

יז. בראשית פרק מה

(ח) ועתה לא אתם שלחתי אתי הנה פי האלהים ושימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים:

יח. בראשית רבה (וילנא) פרשת מקץ פרשה צא

ויאמר ישראל למה הרעותם לי וגו', רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר של בטלה אלא כך אמר הקדוש ברוך הוא אני עוסק להמליך את בנו במצרים והוא אומר למה הרעותם לי, היא דהוא אמר (ישעיה מ) נסתרה דרכי מה' ומאלהי וגו'

ישעיהו פרק מ

(כז) למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מ'קוץ ומ'להי משפטי יעבור:

(כח) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יקוץ בורא קצות הארץ לא יעף ולא יגע אין חקר לתבונתו:

יט. מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויגש סימן י

[י] [ואת יהודה שלח]. אמר הכתוב וסרה קנאת אפרים (ישעיה יא ג), לפי שהיה יעקב אבינו סבור שיהודה הרג את יוסף, לפי שהביא לו את הכתונת, שנאמר ויכירה ויאמר כתונת בני חיה רעה אכלתהו (בראשית לז ג), ואין חיה רעה אלא אריה והיה יעקב אומר לו אתה טרפת אותו, ואתה עתיד לטרוף לאחיו, לא טרפתה אותו אלא מן הקנאה, מיד ויקרע יעקב שמלותיו וגו' (שם שם /בראשית ל"ז / לד)...

וכל אותן השנים שהיה יוסף חוץ מאביו היה דעתו של יעקב על יהודה, מנין אתה למד מבנימין, שאמר יהודה ליוסף כי עבדך ערב את הנער (שם /בראשית / מד לב), וכיון שנתן דעתו על בנימין ונתוודע יוסף, נמצא יהודה נקי, שנאמר וסרה קנאת אפרים וגו', לכך ואת יהודה שלח לפניו וגו'.

כ. רמב"ן בראשית פרק לח פסוק כט

ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר קצו) יזכיר סוד בשם אלה הילודים. אמרו איקרי זרח על שם החמה שהיא זורחת תמיד, ופרץ על שם הלבנה הנפרצת לעתים ונבנית לעתים. והרי פרץ הוא הבכור וחמה גדולה מן הלבנה, לא קשיא דהא כתיב ויתן יד וכתוב ואחר יצא אחיו. והנה לדעתם היה שם הלבנה לפרץ מפני מלכות בית דוד, והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה, והנה פרץ תאום לזרח הנותן יד, והוא בכור בכח עליון, כמו שאמר (תהלים פט כח) אף אני בכור אתנהו. וזהו מאמרם (ר"ה כה א) בקדוש החודש דוד מלך ישראל חי וקיים. והמשכיל יבין:

כא. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק א

רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא [מיכה ז ח] כי אשב בחושך ה' אור לי.

בתי מדרשות חלק א מדרש ירושלמי על מגילת אסתר ד"ה "והעיר שושן צהלה"

בתחילה היא באה קימאה ואחר כך היא מנצנצת ובאה ואחר כך היא פרה ורבה ואחר כך היא מרטבת והולכת...

פרשת וישב – כולנו מכירים פחות או יותר את סדר המאורעות בפרשה הזו, ואני רוצה לעמוד דווקא על אותו קטע שבו התורה 'חותכת' את רצף האירועים, ועוברת לסיפור אחר לגמרי ואז חוזרת בחזרה למה שהיא דיברה עליו – וזה הסיפור של יהודה ובת שוע, ער ואונן ושלה – כל הסיפור שיש שם. והתורה מכניסה את זה מיד אחרי המכירה של יוסף למדינים והירידה של יוסף למצרים, ואז מתחיל פרק ל"ח, "ויהי בעת ההיא", ואחרי כל הסיפור של יהודה ותמר, התורה חוזרת ל"יוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים" – חוזרת למה שהתעסקה בו בהתחלה.

והשאלה היא מה עושה פה הסיפור של יהודה, מה הקשר של זה לרצף של כל הפרשה?

רש"י כותב ש'אחיו הורידוהו מגדולתו', ודווקא מהנקודה הזו אני רוצה לבוא ולשאול, כי הפתיחה של הפרשה היא "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו", ופתיחת הפרשה הבאה אחר כך היא "ויוסף הורד מצרימה". יש פה שניים שיורדים והתורה כאילו מעמידה אותם אחד מול השני – יהודה יורד, יוסף יורד – והפעם הבאה שהם ייפגשו יהיה בסוף הסיפור בפרשת ויגש. וכאן יש את זה שיורד מול זה שיורד, אבל תשימו לב שקורים פה ממש דברים הפוכים בין יהודה לבין יוסף. הפסוקים בקשר ליהודה – "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה: וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה: ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ער: ותהר עוד ותלד בן ותקרא את שמו אונן: ותוסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אותו" – שם מקום, או שהפסיקה ללדת. "ויקח יהודה אישה לער בכורו ושמה תמר: ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימתה ה': ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אתה והקם זרע לאחיך: וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע... וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אתו". בקיצור, פחות או יותר אנחנו רואים שיהודה נכנס לאיזושהי תקופת שפל. כל מה שהוא מנסה לבנות לא הולך, ער ואונן מתים, אחרי זה הסיפור עם אשתו שמתה גם היא, בת שוע, ואחרי זה הזנות של תמר. מכל כיוון שאתם לא רוצים יהודה נופל. לעומת יוסף.

מה קורה עם יוסף? "ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה: ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי: וירא אדניו כי ה' אתו וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו". תראו כמה שזה הפוך. יוסף כל מה שהוא עושה מצליח, כל דבר שהוא נוגע בו נהפך לזהב, והוא נהיה המנהיג הממונה בבית של פוטיפר – לולא הסיפור עם אשת פוטיפר אז בכלל לאיפה הוא היה מגיע. ממש שני דברים שהם מנוגדים אחד לשני, ובמיוחד שהספורנו כותב שבעצם זה היה באותו הזמן. 'ויהי בעת ההיא, באותו הזמן שנמכר יוסף למצרים בסיבת עצת יהודה שאמר למכרו ולא אמר להשיבו'. אותו זמן שיוסף נמכר למצרים יהודה יורד מגדולתו. שני האחים האלו שהם בעצם שניהם מנהיגים הולכים כל אחד למסלול שלו, כאשר לאחד קורה ההיפך מהשני. אנחנו צריכים לנסות להבין את העניין הזה. אז כדי להבין את הפרשה הזו נלך אחורה ונחזור לתחילת הפרשה.

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען: אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה ה' רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם: וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתבת פסים: ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: ויחלם יוסף חום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי: והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי: ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוסיפו עוד שנא אתו על חלמתי ועל דבריו". כל מה שמתואר כאן בתחילת הפרשה זו באמת התנהגות שהיא בעינינו ממש אומללה של יוסף. יוסף מצטייר בצורה מאוד לא חיובית, מאוד לא טובה. איך הוא נראה? בן שבע עשרה שנה, מתגאה על אחיו, מלשן, שטינקר כזה – "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם", והוא בא ומספר להם על כל מיני דברים 'אתם משתחווים לי' וכדומה, והוא לא קורא את המפה. כלומר, האחים שונאים אותו והוא ממשיך ומספר להם, "ויוספו עוד שנא אתו", והוא ממשיך עוד פעם, ומספר חלום נוסף. תוסיפו על זה שאבא שלו, יעקב, גם כן מוסיף שמן למדורה בזה שהוא נותן לו כתונת פסים והופך אותו למין סוג א' והם סוג ב'. ו"חז"ל הרי באו על זה בביקורת 'לעולם אל ישנה אדם את בנו בין הבנים בגלל אותם שני סלעים כלי מילת' – בגלל שני הסלעים שהבגדים האלו היו שווים 'נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים'. זה נשמע מאוד לא טוב, ויוסף מצטייר כדמות מאוד לא חיובית. איך מבינים את הדבר הזה?

אנחנו נראה את הפירוש של הספורנו, אבל לפני כן אני רוצה לחזור על מה שדיברנו שבוע שעבר כשחז"ל מעמידים את היחס שבין יעקב לבין יוסף. המדרש בתחילת פרשת וישב אומר; 'א"ר שמואל בר נחמן אלה תולדות יעקב יוסף, לא היה צריך קרא למימר כן אלא אלא תולדות יעקב ראובן. אלא מה תלמוד לומר יוסף? אלא שכל מה שאירע לזה אירע לזה' – מה שאירע ליעקב אירע ליוסף. 'מה זה נולד מהול אף זה נולד מהול. מה זה אימו עקרה אף זה אימו עקרה. מה זה אימו ילדה שניים, אף זה אימו ילדה שניים. מה זה בכור, אף זה בכור. מה זה נתקשתה אימו בלידה, אף זה נתקשתה אימו בשעת לידה. מה זה אחיו שונא אותו, אף זה אחיו שונאים אותו. מה זה אחיו ביקש להורגו, אף זה ביקשו אחיו להורגו. מה זה רועה אף זה רועה'. חז"ל מצביעים פה על תהליך שלאורך כל ההיסטוריה של יעקב אבינו ושל יוסף, שממש מה שקרה לזה קרה לזה, כלומר, חז"ל מעמידים את יעקב ואת יוסף ביחס מאוד קרוב אחד לשני. אמרנו שחז"ל אף אומרים שזיו האיקונין של יוסף היה כזיו האיקונין של יעקב אבינו. וזה מחזיר אותנו ל"אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק", שגם שם אומרים חז"ל שזיו האיקונין של יצחק היה נראה בדיוק כמו של אברהם אבינו עד שכל מי שהיה נסתכל על יצחק היה אומר הנה אברהם. לכן חז"ל

אומרים שאברהם אבינו ביקש זיקנה. זאת אומרת, יוסף הוא בעצם העתק של יעקב אבינו, ומשמעות הדבר היא לא רק שיש כאן במקרה שניים שהם דומים אחד לשני, אלא שיוסף הוא הממשיך של יעקב אבינו.

הבאנו את רש"י בפרשת ויצא 'ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי' למה דווקא כשיוסף נולד אז רוצה יעקב לחזור בחזרה הביתה? אומר רש"י, 'משנולד שטנו של עשיו, יוסף, שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש. אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משנולד יוסף בטח יעקב בקב"ה ורצה לשוב'. דיברנו על היחס שבין האש לבין הלהבה, יעקב אבינו הוא האש, הוא נמצא בעולם שכולו פנים. עשיו נמצא בעולם שכולו חוץ. ויוסף הוא הלהבה שמחברת בין שני העולמות. ולכן בעצם יעקב אבינו רואה ביוסף את ממשיך הדרך. זה שיישם את כל התפיסה שלו.

הספורנו בעצם לוקח את היסוד הזה ומיישם אותו על תחילת הפרשה שלנו ומסביר את ההתנהגות גם של יוסף וגם של יעקב בהקשר הזה; 'היה רועה את אחיו בצאן – היה מנהיג ומורה אותם במלאכת מרעה הצאן'. לא רועה יחד עם אחיו, אלא מנהיג את אחיו, מלמד את אחיו. אני לא כל כך יודע איזו מומחיות צריך בשביל הדבר הזה, כנראה שצריך, אבל אנחנו מבינים שזו לא רק הנהגת הצאן הפיזי. 'והוא נער – ומפני נערותו חטא להביא דיבת אחיו כי לא ניסה ולא התבונן לאחרית דבר. אף על פי שהיה אז משכיל מאוד ושהיה אחר כך מורה הדור כאמרו וזקניו יחכם. וזה כאמרם ז"ל 'ולא בדרדקי עצה'. הוא עוד ילד, הוא עוד נער, אז אפילו שיהיה גאון עולם ומאוד חכם ומשכיל, עדיין הוא ילד. 'ויבא יוסף את דיבתם רעה באומרו לאביו שאחיו היו טועים ומפסידים בבלי דעת כראוי במלאכת המקנה שהייתה אז עיקר השתדלותם בקניית עושר ונכסים'. פה צריך לדעת שיש הבדל בין 'להביא דיבה' לבין מה שנקרא 'להוציא דיבה'. הפסוק אומר "מוציא דיבה הוא כסיל". מביא דיבה – על זה לא כתוב שהוא כסיל. מה ההבדל ביניהם? מוציא דיבה זה אחד שלוקח את הדברים הלא טובים, דיבה רעה, ומוציא אותם החוצה. איזה טעם יש לו להוציא את הדברים הרעים החוצה? מה יוצא טוב מזה? אתה סתם מפרסם. "מוציא דיבה הוא כסיל". להביא את דיבתם רעה אל אביהם, פירושו של דבר, שיוסף בגלל שהוא רואה את עצמו כמנהיג, כאחראי, כמוביל – לכן הוא רואה לעצמו אחריות לדווח לאבא שלו. הנקודה היא שיוסף רואה את עצמו בתור אחראי על האחים, למרות שכרגע הוא הבן הקטן. בנימין לא נמצא בתוך הסיפור. ולמרות זאת יוסף רואה את עצמו בתור מנהיג, בתור אחראי, ולכן הוא רואה לעצמו חובה לדווח. הוא מדווח לא רק על העניינים הפיזיים שלהם אלא גם על המצב הרוחני שלהם. אז גם על זה שהם מזלזלים בבני השפחות, וגם על זה שהם אוכלים אבר מן החי – כל הדברים האלו נכללים בחובת הדיווח שיוסף רואה לעצמו.

"וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים". אומר הספורנו; 'ועשה לו כתנת פסים לאות שיהיה הוא המנהיג בבית ובשדה, כענין "והלבשתיו כתנתך", וכאמרם ז"ל בגדול אחי כי היכי דלשתמעון מיליה'. מי היה לובש כתנת פסים? 'ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן בנות המלך הבתולות מעילים'. זה כתוב על תמר, ביתו של דוד המלך, "כי כן תלבשן בנות המלך". כתנת הפסים הזו שיעקב מלביש בה את יוסף זה מכיוון שבאמת יעקב רואה ביוסף את המנהיג. לכן הוא לובש כתנת פסים. "ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם", אומר הספורנו – 'ובזה טעה יעקב לשנות לבן בין הבנים בענין שיכירו אחיו את האהבה אשר בליבו'. זה שאתה רואה אותו כמנהיג זו עדיין לא סיבה להבליט את זה מול שאר האחים. 'ולא יכלו דברו לשלום, אף על פי שהיו צריכים לדבר עימו בענין הנהגת הבית ומרעה הצאן, בהיותו מנהיג במצוות אביו, לא יכלו לדבר עימו בשלום ורעות כמנהג האחים'. אז עכשיו אנחנו מבינים מה בעצם קורה פה. בגלל שיוסף רואה את עצמו כמנהיג – ולא סתם, יעקב מינה אותו להיות המנהיג והלביש אותו כמנהיג, אז יוסף לוקח לעצמו אחריות. האי האחים לא משתפים פעולה? בסדר, אבל יוסף מצד עצמו עושה את כל ההשתדלויות כדי לשכנע אותם שבאמת הוא המנהיג שלהם, ובצדק הוא המנהיג שלהם. איך משכנעים את האחים שבאמת אתה המנהיג הראוי? חלומות. זה בדיוק מה שהוא מספר להם. הנה, האלומות שלכם משתחוות לאלומה שלי, השמש הירח ואחד עשר הכוכבים משתחווים לי. הוא רוצה להגיד להם, חבר'ה, זה לא סתם, אתם צריכים באמת להקשיב לי כי אני המנהיג פה.

איפה מתחילה המרידה של האחים כנגד יוסף? בשכם. "וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם: ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני: ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברן ויבא שכם: וימצאוהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים: ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן: ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו: ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא: ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתיו: וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש: ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו: ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו: ויקחהו וישלכו אתו הברה והור רק אין בו מים: וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו: לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמענו אחיו".

כל הסיפור הזה הוא סיפור שהוא מאוד תמוה. כולם הרי שואלים איך יכול להיות שהאחים של יוסף – הדבר הכי זועק לשמים – 'וישבו לאכל לחם' זרקתם אותו לבור, אתם עוד שנייה הולכים להרוג אותו, ואתם פשוט יושבים ואוכלים? עוד יש לכם תיאבון לזה?

בפתיחה של הפרשה הזו – "וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם", על המילה 'את' מופיעות שתי נקודות. הסימן של נקודות הוא תמיד סימן של מחיקה. כשהסופרים היו רוצים למחוק את המילים, אז במקום להעביר קו על המילה הם היו מסמנים כמה נקודות מעל המילה כדי לסמן שצריך למחוק את זה. במילים אחרות, צריך לקרוא את הפסוק כך; 'וילכו אחיו לרעות צאן אביהם בשכם'. מה הכוונה? אומר רש"י 'לרעות את צאן, נקוד על 'את', שלא הלכו לרעות אלא את עצמן'. מה הפירוש? אחרי שהבאנו את הספורנו קודם, אני חושב שהדברים מאוד מובנים – מי שהיה רועה את אחיו בצאן, מי שהנהיג אותם, זה יוסף. 'וילכו אחיו לרעות'... את עצמם. זאת אומרת, בלי המנהיג. לא רוצים אותו. לכן יש פה שתי נקודות, כי הם לא הלכו סתם לרעות את הצאן בשכם, הם הלכו לרעות את עצמם, הם רצו שחרור ממנו. מי יהיה הרועה עכשיו? בשביל זה מגיע יעקב אבינו ליוסף ושולח אותו ואומר לו "הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם: לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר"... תעשה את התפקיד שלך. ויוסף הולך לשם. ומה שקורה שם – התורה מספרת לנו, "ויראו אתו מרחוק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו". למה? בגלל מה? "ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא: ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתי". תשימו לב שמהרגע הזה יוסף לא אומר מילה. כלום.

אז מה עומד מאחורי זה? הספורנו נותן פירוש חדש לעניות דעתי, במילים "ויתנכלו אתו להמיתו" – 'הנה לשון נכל יורה על המצאה להרע, כמו אשר נכלו לכם. אמר שחשבו את יוסף בלבם נוכל להמית ושבא אליהם לא לדרוש שלומם אלא למצוא עליהם עלילה או להחטיאם כדי שיקללם אביהם או יענישם האל יתברך וישאר הוא לבדו ברוך מבנים'. מה הכוונה "ויתנכלו אתו להמיתו"? הכוונה היא שהאחים חושבים שהוא מתנכל להמית אותם. 'ולשון התפעל יורה על ציור הדבר בנפש כמו אתה מתנקש בנפשי, מצייר בלבך מוקש על נפשי, ולשון 'להמיתו' שימית הוא את אחיו, כמו 'לעשותכם אותם' ולעברך בברית'. הרי זה באמת מאוד מוזר שהתורה רק תתאר את מה שהאחים רוצים לעשות לו בלי לתת שום צידוק למה שהם עשו. אומר הספורנו, כאן כתובה הסיבה – בגלל שהם חשבו שהוא רוצה להמית. איך? זה בדיוק העניין, שבא עליהם לא לדרוש שלומם אלא למצוא עליהם עלילה או להחטיאם כדי שיקללם אביהם או יענישם האל-יתברך, וישאר הוא לבדו ברוך מבנים. כאן מתגלה כל הסיפור. הרי האחים ידעו יפה מאוד את ההיסטוריה של משפחת יעקב. אברהם אבינו נולדו לו שניים – אחד גדול, אחד קטן. הגדול נזרק החוצה, הקטן המשיך את הדרך. יצחק, נולדו לו שניים. אחד גדול אחד קטן. הגדול נזרק החוצה והקטן המשיך. יעקב נולדו לו גדולים וקטן. הגדולים יזרקו החוצה והקטן יישאר ברוך מבנים. והם בטוחים שזה מה שהולך להיות פה. בואו לא נשכח, "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם", הם ידעו את זה. יוסף אמנם רצה להנהיג אותם ולאחד אותם ושכולם יחד יובילו את המהלך. אבל הם חשבו שיוסף רוצה להעיף אותם מהמשפחה. ממשיך הספורנו – 'ובזה הודיע מה היה למו בהיות כולם צדיקים גמורים עד שהיו שמותם לפני ה' לזיכרון, איך נועדו לב יחדו להרוג את אחיהם או למכרו ולא ניחמו על הרעה. כי גם כשאמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו לא אמרו שתהיה אשמתם על מכירתו או מיתתו אלא על אכזריותם בהתחננו'. זהו. "אבל אשמים אנחנו על אחינו בהתחננו על נפשו". זו הנקודה. מעבר לזה הם היו לגמרי שלמים עם המהלך שלהם. 'והנה הגיד הכתוב כי ציירו בליבם וחשבו את יוסף ולנוכל ומתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה או בעולם הבא או בשניהם, והתורה אמרה הבא להרגך השכם להורגו'. דין רודף. והוא ממשיך לפי זה – 'וישבו לאכל לחם' – לא היה כל זה בעיניהם תקלה ומכשול שימנעם מלקבוע סעודתם, כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם כשאירעה תקלה על ידם כמו שעשו ישראל אחר שהרגו שבט בנימין כאמרו וישבו עד הערב לפני האלקים וישאו קולם ויבכו בכי גדול ויאמרו למה ה' אלקי ישראל היתה זאת בישראל. וכן דריוש כשהשליך את דניאל בגוב אריות דכתיב ובת טות ודחון לא הנעל קדמוהי' – הוא לא אכל ולא שתה. 'וזה קרה להם מפני שחשבו את יוסף לרודף שכל הקודם להרגו זכה כשאין דרך להציל את הנרדף בזולת זה'. הם מבינים שאין דרך להציל את עצמם זולת זה. אין דרך, הבן אדם הזה, יוסף, מנסה לתפוס אותם על כל פינה. הדרך היחידה זה להרוג אותו.

אז מה עושה יהודה? הוא אומר לאחים "מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו". מה זה 'מה בצע כי נהרג את אחינו'? יהודה לא אמר בשום פנים שיוסף צודק. הטענה שלו הייתה טענה פרקטית. אומר הספורנו; 'מה בצע, מה תועלת – כי אמנם הנקמה תכוון לאחד משתיים. אם נשלם לעושי הרע' – זה דבר אחד, לשלם למי שעשה רע. 'והנה בזה כי נהרג את אחינו נשלם רעה גם לעצמנו כי יכאב ליבנו על מיתתו ועל אכזריותינו נגדו', לא רק הוא זה שיסבול, גם אנחנו נסבול, 'ואם להפחיד את הנשאים שישמעו וייראו מלהזיק אותנו', שזה המטרה השנייה, 'הנה גם זה מן התועלת לא נשיג כי נעלים את מיתתו'. זה הרי ברור שאם אנחנו נהרגו אותו אנחנו לא נחזור לאבא ונגיד לו אבא, כן יעשה ה' לכל אויבך – כמו שיואב אומר לדוד אחרי שהוא הורג את אבשלום. ממש לא. אנחנו הרי לא נגיד את זה לאבא. אז גם לא נשיג את התועלת של לשלם לעושי רע, גם לא נשיג את התועלת של 'למען ישמעו וייראו' כי אנחנו לא נפרסם את זה, אז 'מה בצע?' לכן מה – "לכו ונמכרו לישמעאלים", אומר יהודה 'ונשלם לו מידה כנגד מידה שיהיה עבד תמורת מה שחשב להשתרר עלינו'. זו הנקודה. בואו נהפוך אותו לעבד, זו מידה כנגד מידה. הוא רצה שאנחנו נהיה עבדים שלו, הוא רצה להיות המלך, אנחנו נהפוך אותו לעבד. וזה בדיוק הסיפור. שמה מפשיטים מעליו? את כתונת הפסים. נגמר סיפור המלוכה שלך, מעכשיו אתה הולך להיות עבד. אז מה האחים עושים לו? מידה כנגד מידה. מי מוביל את כל הסיפור? יהודה. בעצם האחים ויהודה בראשם לקחו לידיים שלהם החלטה שהיא מאוד מאוד לא פשוטה. הם החליטו שהם הולכים להרוג/למכור את יוסף לעבד, והם חורצים את הדין שלו בגלל שהוא רודף ויש פה דין או של 'השכם להורגו' או מידה כנגד מידה, והם בעצם לוקחים לידיים שלהם דין שמיים. הם הפכים את עצמם לאחראיים על חייו של בן אדם, והם מחליטים או להרוג אותו, או להפוך אותו לעבד – לשנות את כל החיים שלו.

ואני רק שואל שאלה אחת פשוטה – אולי אתם טועים? כשהאחים מחליטים להרוג את יוסף, "ועתה לכו ונהרגו ונשליכיהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתה ונראה מה יהיו חלמותיו". על פניו הם לא נותנים לו שום צ'אנס, הם מחליטים להרוג אותו. ומה הם מתכוונים 'ונראה מה יהיו חלמותיו'? שמהחלומות לא יישאר שום דבר. בציניות. רש"י אבל אומר 'ונראה מה יהיו חלמותיו', אמר ר' יצחק מקרא זה אומר דרשני – רוח הקודש אומרת כן. הם אומרים 'נהרגו' והפסוק מסיים 'ונראה מה יהיו חלמותיו', נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי. ואי אפשר שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלמותיו מכיוון שיהרגוהו בטלו חלמותיו! אז רש"י לא קיבל את הציניות. אבל אני עוד פעם רוצה לחזור לשאלה, שאלה פשוטה – אולי אתם טועים. הרי אנחנו יודעים שבאמת יעקב שלח את יוסף, "לכה ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר" ויוסף אומר "את אחי אנכי מבקש". איך אתם חורצים דין של בן אדם בלי שהוא הוציא מילה אחת מהפה, ואתם לא יודעים. איך יהודה יכול לקחת על הכתפיים שלו כזו אחריות?

אלא מה? כנראה שהאחים, אבל בעיקר יהודה, הלכו לפי כלל מאוד ידוע שנאמר בהלכות דיינים, שאין לדיין אלא מה שעיני רואות. הם שמעו את אחיהם מספיק זמן. שמעו אותו, ראו איך שהוא מנסה להשתרר עליהם, ראו איך שהוא מביא את דיבתם רעה אל אביהם. הם כבר מכירים אותו, עכשיו הם עוד פעם רואים אותו, ותחושת הסלידה שלהם הולכת ומתגברת – הם מכירים אותו טוב מאוד. אין לדיין אלא מה שעיני רואות. די ברור שמבחינת האחים היה להם ברור לגמרי שהראייה שלהם והשפיטה את המצב הם נכונים לגמרי. על פי הכלל של 'אין לו לדיין אלא מה שעיני רואות'. אבל אני חושב שמה שרש"י מביא בשם רוח הקודש, זו בעצם איזושהי אמירה שאני אפרש אותה כצינית – היא לא צינית, אבל כשהפסוק מסיים "ונראה מה יהיו חלמותיו" אז בעצם מה שהתורה אומרת זה – נראה מי שרואה באמת. אתם אומרים שאין לכם אלא מה שעיניכם רואות ומה שאתם רואים זה את זה ואתם עכשיו הולכים להרוג אותו בגלל זה? בואו נראה דבר מי יקום, נראה העיניים של מי יותר גדולות, מי מסוגל לראות יותר למרחוק.

המחשה קטנה של הדבר הזה ניתן למצוא ברמב"ן; 'והבור ריק אין בו מים' – למה צריך להגיד שאין בבור הזה מים? אנחנו מכירים את הגמרא המפורסמת 'מים אין בו, נחשים ועקרבים יש בו'. בפשט הפסוק מה באה התורה להגיד? 'אסיפר הכתוב כי היה ריק ואין בו מים שאם היה בו מים לא יטביעו אותו שכבר נמנעו משפוך דמו'. הרי הם אמרו שהם לא מתכוונים להרוג אותו. אז לא יכול להיות שיש שם מים. 'וכתב רש"י ממשמע שנאמר והבור ריק אינני יודע שאין בו מים? מה תלמוד לומר אין בו מים? מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. ואם כן היו נחשים ועקרבים בחורי הבור'. זה לא נקרא להרוג אותו? אז אומר הרמב"ן 'או שהיה עמוק ולא ידעו בהם'. הם לא ידעו שיש שם נחשים ועקרבים. אומר הרמב"ן 'שאילו היו רואים אותם ולא יזיקו ליוסף, היה הדבר ברור להם שנעשה לו נס גדול ושהוא צדיק גמור וידעו כי זכותו תצילנו מכל רע, ואיך יגעו במשיח ה' אשר הוא חפץ בו ומצילו? וכענין שנאמר אלוקי שלח מלאכה וסגר פום אריותא ולא חבלוני כל קבל די קדמוהי זכו השתכחת לי'. הסיפור שאת דניאל זורקים לגוב האריות, ודריוש שואל אותו בעלות השחר – דניאל, אתה עוד חי? ודניאל אומר לו כן המלך, הכל בסדר. הוא אומר לו איך זה יכול להיות? אז הוא אומר לו הקב"ה שלח מלאך והמלאך הגן עלי מפני האריות, אדוני המלך אל תדאג. הדבר הזה מביא את דריוש להבין שדניאל באמת היה צדיק ולא מרד בו ולא שום דבר והוא זורק את השרים שלו לבור. וכמו שהפסוקים שם מתארים שעוד לפני שהם הספיקו להגיע לתחתית הבור כבר לא נשאר מהם שום דבר. האריות גוועו מרעב, דניאל נמצא להם מול העיניים לילה שלם והם לא נגעו בו – אז הם חיסלו אותו. אומר הרמב"ן, מתחת לאף של האחים, בתוך הבור, יש נחשים ועקרבים, אף אחד לא מעז לגעת ביוסף. אם האחים היו רואים את הדבר הזה אז הם מיד היו מוציאים את יוסף מהבור והיו אומרים לו יוסף אנחנו מתנצלים, טעינו. אל תשכח, אנחנו מדברים על שבטי י-ה, צדיקי עליון. הם היו מבינים שהם טעו. אומר הרמב"ן אבל שהם לא ידעו את הדבר. למה הם לא ראו? מפני שהבור היה עמוק והם לא ראו. ואין לדיין אלא מה שעיני רואות והעיניים שלהם לא ראו את זה כי זה היה עמוק. לכן הגמרא בשבת מקשרת את זה לנר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה. כי גם שם העין לא שולטת ולא רואה. הם לא ראו.

ופה בעצם מתחילה ההיפרדות בין יוסף לבין יהודה, ונדמה לי שההיפרדות הזו באה כדי להראות ש'אין לדיין אלא מה שעיני רואות' זה לא באמת כל התמונה. "ונראה מה יהיו חלמותיו" – מתחת לאף שלהם קורים ניסים והם לא רואים את זה. ונדמה לי שהתהליך הזה שמצד אחד יוסף מורד למצרים, מצד שני יהודה יורד מגדולתו – התהליך הזה בא כדי לברר בדיוק את הנקודה הזו.

יוסף מורד למצרים. מה ראינו בפסוקים על יוסף? התורה מספרת שהוא מצליח. כל דבר שהוא עושה הוא מצליח, ולא רק זה אלא שפוטיפר ממנה אותו להיות המנהיג על כל מה שיש בבית. "ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אכל". פה בעצם יוצא אל הפועל מה שהיה בבור. מה קורה כאן? הנה עכשיו כולם רואים, כל מי שנמצא בסביבה של יוסף, במצרים, בבית פוטיפר – כולם רואים שהבן אדם הזה הוא מנהיג מלידה. זה הבן אדם. אבל מה? מי שלא רואה את הדברים האלו זה האחים. הם לא רואים, יעקב לא רואה. כל התהליך הזה הוא תהליך שסמוי מן העין. ודרך אגב, זה מעניין שהתורה לכל אורך הפרשיות האלו, גם אצל יוסף, גם אצל יהודה, התורה מדברת על הראייה ועל העיניים – ובכל מקום שיוסף מנסה כן לסמוך על הראייה שלו זה הפיל אותו. כשהתורה אומרת "ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה", אז רש"י מביא שהוא התחיל לסלסל בשעריו ואז מה קורה? "ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי" ומכאן הסיפור הזה מתחיל להסתבר. יוסף רואה את עצמו עולה לגדולה, והוא מתחיל להחצין את זה, והתוצאה היא – אתה סומך על איך שאתה נראה? הנה אשת אדוניך תישא את עיניה ואתה תסתבר. כשיוסף מגיע לבית הכלא, ואחרי שהוא פותר את

החלומות של שר המשקים ושר האופים והנה הוא מתחיל לראות את הדרך החוצה מה הוא עושה? סומך על שר המשקים. ברגע שהוא סומך עליו העסק מתעכב בעוד שנתיים. כל הזמן התורה באה להגיד לנו, להגיד ליוסף – אל תסמוך על מה שאתה רואה. תשמור את הראייה שלך בצד, אתה לא בהכרח רואה את כל מה שקורה. בואו לא נשכח – הפרשה הזו מלאה בחלומות. שני החלומות של יוסף בהתחלה, שני החלומות בסוף הפרשה של שר המשקים ושר האופים, שני החלומות של פרעה. חלום זה זמן שבו בן אדם לא רואה. זה זמן שבו אדם ישן. ומשהו מעבר לראייה שלך מתגלה. כל התהליך הזה הוא תהליך שהוא מעבר לראייה. זה מה שקורה אצל יוסף – הוא עולה להנהגה אבל כל זה סמוי מן העין.

מה קורה אצל יהודה? יהודה לומד את השיעור הזה בצורה הרבה יותר קשה. לא ללכת לפי מה שהעיניים שלך רואות. איך זה בא לידי ביטוי? יהודה מתחתן עם בת שוע ונולדים לו שלושה ילדים. שניים מהילדים שלו מתים. הספורנו רומז לזה כבר בתחילת הפרשה שיהודה הולך ללמוד מה זה לאבד שני בנים; 'ויהי בעת ההיא, באותו זמן שנמכר יוסף למצרים בסיבת עצת יהודה שאמר למוכרו ולא אמר להשיבו ושיכל את אביו, חל על יהודה פרי מעלליו והוליד שני בני מוות ונשאר שכול משניהם'. יהודה מתחיל להבין מה זה לאבד שני בנים, אבל זה לא רק הסיפור הזה. מה שקורה זה שהכלה של יהודה מואשמת בזנות. ואז מה קורה? יהודה פוסק את הדין שלה, הוא היה הדיין – 'ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף'. היא הרי הייתה בת כהן, אומרים חז"ל, ולכן דינה בשריפה. "היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה: ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה". נדמה לי שהקטע הזה משנה ליהודה את כל תפיסת העולם שלו. אומרים חז"ל במדרש 'והיא שלחה אל חמיה לאמר, ביקש לכפור' הוא רצה לכפור ולהגיד שזה לא קשור אליו, 'אמרה ליה, הכר נא את בוראך, שלך ושל בוראך הם. הכר נא למי החותמת, א"ר יוחנן אמר לו הקב"ה ליהודה, אתה אמרת לאביך הכר נא, חייך שתמר אומרת לך הכר נא'. כשיהודה מביא את כתונת הפסים של יוסף ואז הוא אומר לו הכר נא הכתונת בנך היא אם לא, "ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתה", שתי המילים האלו 'הכר נא' מהדהדות ליהודה בראש – שמעתי את ה'הכר נא' הזה כבר פעם. זה מחזיר אותו בחזרה אחורה. מה בעצם הסיפור הזה בא ללמד אותנו? יהודה עומד ושופט את תמר. בתור שופט – כשיהודה שופט את תמר הוא שופט אותה על פי דין אמת, דין צדק. ולמרות שהיא הכלה שלו, ולמרות שהיא מאוד קרובה למשפחה שלו, יהודה פוסק את הדין שלה גזר דין מוות. "הוציאוה ותשרף". על סמך מה הוא גוזר עליה גזר דין מוות? בגלל שהיא זינתה. אבל הוא לא ראה את כל התמונה. בעצם זה ממנו, בעצם זה בא מתוך המשפחה. היא לא הייתה חייבת שריפה כי בעצם העוברים הם ממנו. אבל הוא לא ראה את זה. אז איך אתה פוסק לה גזר דין מוות? מה זאת אומרת, יש הלכה פשוטה בהלכות דיינים – 'אין לו לדיין אלא מה שעניו ראות'. יהודה אומר, אין לי מושג למי היא הרה, אבל מה אני אעשה, הבטן שלה נראית כך, היא הרה לזנונים. בת כהן שזינתה דינה בשריפה.

מה עושה תמר? תמר אומרת לו שני מילים – 'הכר נא'. מה זה אומר? 'הכר נא' אומר – אתה לא רואה את כל התמונה. תסתכל יותר לעומק. 'הכר נא'. אתה יודע מאיפה זה בא? זה בא ממך. זה היה במעגל הקטן של יהודה ותמר, אבל ה'הכר נא' הזה מהדהד לו בראש וסוגר לו מעגל עוד יותר גדול. 'הכר נא' בסיפור עם יוסף. ועכשיו יהודה תופס – אני באמת לא ראיתי. באמת לא הבנתי כמו שצריך. ה'הכר נא' הזה משנה פה את הכל. מתעוררים אצלו סימני שאלה. מה שהיה כל כך ברור עד כדי כך שהם היו יכולים לשבת ולאכול לחם, פתאום לא ברור. זו הנקודה. אתה לא יכול לסמוך על הראייה שלך.

בסופו של דבר יהודה באמת הולך עם זה. "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה" – אז או שהוא לא המשיך או שהוא לא פסק, ואז מי נולד ממנה? פרץ זרח. מלכות בית דוד – הרמב"ן אומר, פרץ זרח כנגד החמה והלבנה. הלבנה שהיא נפרצת, גדלה ומתמעטת, זרח זה זריחת החמה – האור מתחיל להישפך על כל התעלומה הזאת. כל הסיפורים בפרשה הם סיפורים שמגיעים מתוך החשיכה, מתוך חוסר ראייה. סיפורים של חלומות בלילה, לא רואים, פשוט לא רואים. וכל מי שמנסה לפעול על פי הראייה שלו נופל והנה עכשיו מתחיל האור להישפך על התעלומה הזו.